

Slovenski obrtnik

V Celji, dné 25. aprila 1893. leta.

Zakaj peša rokodelski stan?

Kako važen in potreben je rokodelski stan, tega ni treba dokazovati. In vendar pa rokodelci v današnjih časih tožijo, da se jim slabo godi, da so slabi zaslužki, slabi časi, nič denarja, malo dela, malo kredita itd. To priznajo starejši in mlajši rokodelci. Po mestih se čujejo take in enake tožbe starih rokodelskih mojstrov, ki pravijo nekako: „Vesel sem, da sem star, kajti boriti se za vsakdanje življenje in še večinoma brez uspeha, kakor se morate vi, mladi obrtniki, — to bi presegalo moje moči. Tudi jaz bil sem mlad, — delavec brez premoženja, ko sem obrt pričel, a plačal sem za kupčijske prostore in stanovanje le desetake, a vi plačate stotake. Davek bil je tako majhen, da ga k sedanjemu še primerjati ni. Hrana dober kup — in ljudje poštene. Dobiček ni bil velik, a gotov, in kdor je imel pridne roke, trebal ni kapitala.“ Nekaj resnice je v takih besedah mož, ki so morda po 30 in 40 let pošteno jeli rokodelski hruh; a hvala starih časov je običajna in izvira iz tega, ker človek rad pozabi prestane hude dneve, dočim mu sedanja borba stopa vedno živo pred oči.

Ako pa premišljujemo prejšnje čase in presojamo njih naredbe, našli bomo vendar, da so za iste, ki jih hvalijo, bili še dovolj ugodni, in dosta boljši od sedanjih. Starejši rokodelci niso imeli toliko in tako močnih nasprotnikov ali tekmecev, kakoršne imajo sedanji obrtniki. Najhujši udarec rokodelcem so zaudali stroji in tovarne, potem obrtna svoboda, vrhu tega precejšnji davki, časih draginja, pa tudi pomnoženje revnega ljudstva, opešanje bogatih meščanov in premožnejših kmetov. Veliko zaslužka so jim vzeli trgovci, ki rokodelske izdelke prodajajo, judje, ki okrog hodijo in slabo blago zdaj v nizko, zdaj v visoko ceno ponujajo. Poglejmo najprvo stroje, ki sicer skupnemu človeštvu koristijo, kako so ti škodovali posameznim rokodelcem. Stroji delajo veliko, veliko hitreje, kakor najbolje izurjeni rokodelci. N. pr. na mašini, na kateri se pletejo nogovice, more ena sama delavka na dan po 20 ducentov dolgih ženskih nogovic narediti.

Ženska, ki bi jih z dvema rokama splesti hotela, bi za to potrebovala 50 dni. Mašine ne delajo samo hitro in mnogo, ampak navadno tudi bolje kakor roka. Strojevo delo je vse bolj enako, kakor delo človeške roke. Na mašini sprejena preja n. pr. ima bolj enako nit, je bolj okrogla, bolj enako sukana, manj kosmata, ima več prediva v sebi, in je zato tudi teža, kakor preja, ki je bila na navadnem kolovratu z rokama sprejena. Kar se pa tenkosti tiče, ni nobena predica v stanu zlasti bombaža tako tenko sprejeti, kakor ga mašina sprede.

Največ vredni so pa stroji zavoljo tega, ker blago mnogo ceneje izdelujejo, kakor ga roke izdelovati morejo. Kjer imajo stroje, tam je delo v fabrikah med posamezne delavce umno razdeljeno. Igla ali šivanka n. pr. gre po rokah 120 delavcev, preden je tako zgotovljena, da jo more krojač v roke vzeti. Vsak od teh 120 delavcev je nekaj posebnega na njej naredil. Če bi en sam delavec celo iglo izgotoviti moral, gotovo bi ne bila tako lepo izdelana, kakor sicer, ko gre skozi roke 120 delavcev, katerih vsak svoje delo izvrstno naredi, ker ga je navajen in naučen. In kolikokrat bi moral en delavec samo orodje menjati, eno iz rok dejati, drugo spet v roko jemati; kako bi ga vse to mudilo! Pri izdelovanju in sestavljanju ene ure ima po 54 delavcev opraviti, tako da se more reči, da ni enega kolesca v uri, ki bi ga en sam delavec naredil. Fabrike pa čem dalje bolje rokodelstva stiskujejo. Danes se že skoro vse to v fabrikah izdeluje, kar so še pred malimi leti le samo rokodelci izdelovali. V boji med fabrikami in rokodelstvom je do sedaj rokodelstvo še zmerom podleglo. Od tod pride, da se veliko rokodelstev v kratkem času precej spremeni. Taki rokodelci, ki s svojim orodjem blaga ne morejo tako dober kup izdelovati, kakor ga fabrike izdelujejo, so navadno svoje rokodelstvo že celo opustili, ter so mesto tega razprodajo fabriških izdelkov na drobno prevzeli, ter tako iz rokodelcev trgovci postali. K večemu se le še s popraviljem poškodovanih fabriških izdelkov ukvarjajo, kajti fabrike take krparije ne morejo prevzeti. Urarji n. pr. le malokje še sami

ure delajo, ampak samo sestavljajo potrte dele. Barvarji, tkalci so kar izginili že.

Kjer je rokodelski mojster dosti glavnice ali istine imel, spreobrn timer je svojo delavnico sam v fabriko, ter tako iz rokodelca fabrikant postal. Krojač, ki nima toliko denarja, da bi si mogel šivalno mašino omisliti, bo danes samo s svojim ročnim delom le težko shajal ter k večemu še krparil. Sicer pa menda ni več krojača ali šivilje brez stroja. Nekoliko rokodelcev je pa takih, da se jim ni treba ne mašin, ne fabrik bati, ker se pečajo s takimi deli, ki jih niti mašine niti fabrike prevzeti ne morejo; n. pr. rokodelci, ki brijejo, ki čistijo dimnike itd. Do sedaj se še ni iznašla taka mašina, ki bi dimnike čistila, ali možkim brade brila. V fabrikah so, če se počrez vzame, delavci bolji plačani, kakor pomagalo pri rokodelcih. Po nekaterih fabrikah imajo pa tudi delavci zelo pičel zaslužek. Pri rokodelstvu se mora zaslužek prej zapreti, kakor pri fabrikah, kajti kapital, ki je v rokodelstvu vložen, se more laglje iz njega potegn timer, kakor iz fabrik. Fabrikantu je na tem ležeče, da mu fabrika ne stoji; to bi bila zanj zguba zavoljo velikega denarja, ki je v fabriki vložen. Fabrikant izdeluje blago trikrat hitreje in s trikrat manjšimi stroški kakor rokodelec, ter ga more trikrat ceneje prodajati, kakor rokodelec, in kljub trikrat nižji ceni ima vendar še več dobička pri njem, kakor rokodelec pri trikrat višji ceni.

Prigodi se pa tudi, da fabrikantu narejeno blago ne gre iz pod rok. Takrat nastopijo hudi časi za fabriko, za fabrikanta in delavce. Najprej skuša fabrikant si s tem pomagati, da poniža delavcem zaslužek; če ga še to ni rešilo, odpove delavcem službe. — Fabriški delavci brez službe, brez zaslužka, lačni in žejni, prizadevajo državi in gosposkam veliko skrb in dela. Zato bi država s postavami rada pomagala rokodelcem, ki so pravi steber meščanstva in države. —

Drugi tožijo, da je obrtna svoboda obrtniki in rokodelstvu škodovala. Koliko imajo ti prav? Nekoliko. Poslušajmo. V prejšnjih časih, pred letom 1859 je bilo rokodelstvo navezano na ostrejša postava, ki sicer niso bile vsem povoljne, pa vendar še precej koristne. Rokodelski mojstri so bili in morali biti združeni v tako imenovane (cehe). V teh cehih se je gledalo na zelo pošteno obnašanje rokodelcev, na dobro delo, na pridno izučanje rokodelskih učencev in pomagačev, ki vsi so morali določeni čas služiti, predno jim je bilo mogoče, da so mojstri postali. Število moj-

strov za to in ono rokodelstvo so pa določevale gosposke in cehe za vsako mesto posebej, in le po mestih in trgih je rokodelec mogel svoj obrt izvrševati, torej se nikakor ni mogel rokodelski stan poljubno pomnožiti. Če je pa hotel pomočnik mojster postati, čakal je večkrat na smrt tega ali onega mojstra, da je mogel potem njegovo mesto zavzeti; če ga je dobil, navadno to brez pomoči cehov ali gosposke ni šlo. Predno je mogel kdo mojster postati v prejšnjih časih, moral je navadno imeti kako posestvo. Obrtna svoboda je pa omogočila, da se je sleherni rokodelski pomočnik ali še celo učenec lotil samostojnega rokodelstva, nadja se, da se mu bode koj posrečilo, ustanoviti trajen obrt z dobrimi dohodki. Pred obrtno svobodo se je res — piše bivši ljublj. „Obrtnik“ zavidal samostalen rokodelec, ker je imel gotov delokrog in je skoraj vsak čevljar, krojač, mizar, pek itd. bil lastnik svojega doma; a obrtna prostost nas ni pripejlala k temu, da bi toliko več osob doseglo enakega blagostanja, marveč spravila je še prejšnjega obrtnika na nič, mej tem ko novincem ni podarila ničesar.

Novi mojstri, ki so čez noč postali, bili so premalo izurjeni v svojem rokodelstvu, imeli tudi premalo kapitala, da bi mogli vspešno delati. Manjkalo jim je morebiti tudi potrebnega zupanja pri občinstvu. Novinci imajo že itak na vse strani težave, kakor že veli pregovor: „Vsak začetek je težak“. Zato so pa tudi prehitro iz pomočnikov nastali mojstri na eni strani škodovali starim izurjenim rokodelcem, na drugi pa tudi sami svojo samostaln timer le kratek čas uživali. V letih 1860—1865 je na stotine obrtnikov začelo svoje delo, a ga kmalu zopet opustilo. Mnogoštevilni rokodelski pomočniki kot navidezni mojstri so na ta način izginili, kakor kafa s svojimi obrti. Šli so največ v tovarne, kjer si za raznimi stroji stoječi služijo svoj vsakdanji kruh. Veliko število rokodelskih mojstrov torej ravno ni zadobilo stalnosti vsled obrtniške svobode; vsaj je naravno in lahko umljivo, da se n. pr. čevljarstva ne bo lotil tisti, ki se ga ni izučil. Večkrat se je pa vendar to pripetilo pri raznih rokodelskih podjetjih. Na slovenskem Štajerju n. pr. se je bilo od leta 1859—1865 oglasilo pri gosposkah 7710 novih obrtnij, a so v šestih letih skoro vse opešale, da jih je ostalo le 551; torej se je v 6 letih komaj vsaki 14 obrt obdržal; na nemškem Štajerju pa se je komaj vsak 28 obrt v tistem času ohranil. — Na kakošen način je svobodni obrt še škodoval? Rokodelsko delavnico

je lahko otvoril sleherni človek; če je od dotičnega rokodelstva česa razumel ali nič. Najel si je za plačilo rokodelskega pomočnika, enega ali še več, in ti so mu delali. On sam pa je veljal n. pr. za krojaškega rokodelskega mojstra, pa si morebiti niti gumbe k suknji prišiti ni znal. Taki navidezni mojstri; ki so največkrat od rokodelcev že narejeno blago po silno nizki ceni kupovali, imenovali so se in se še imenujejo „konfekcionarji“ — navadno so judje in se nahajajo po velikih mestih.

Mož je le s svojim denarjem deloval, deloval navadno na škodo izurjenih rokodelcev. Njim je kupoval robo, iz katere so delali od njega odvisni krojači in rokodelci za silno majhen zaslužek, navadno doma — tako imenovani „Sitzgesellen“.

„Obrtnik“ se je svoje dni o teh konfekcionarjih tako-le izrazil: „Kapitalist brez vsega strokovnega znanja je uničil tisoče in tisoče samostojnih obrtnikov, je uporabljal nevednost in lehkomišljenost obrtnika, kakor tudi občinstva v sleparske namene svoje, in je v javno geslo spravil mesto poštenosti očitno nesolidnost in židovski kupčijski princip. Obrtni izdelki, ustvarjeni nalašč v sleparijo, preplavili so vse kraje. Ne le po mestih, ampak tudi po oddaljenih vaseh pošiljal je konfekcionar žida svojo mešanico; podrl obstanek obrtniku in ga ne le materijalno uničil, temveč tudi moralno oškodoval. Poprijel se je marsikateri obrtnik, prisiljen k temu, enacih sredstev, a ker mu je manjkalo židovske brezobzirnosti, propal je tudi s tem načinom“.

Še več vzrokov je, da sta začela rokodelstvo in rokodelski stan pešati. Veliko je obrtniškemu pešanju n. pr. krivo to, da se za rokodelski stan nihče brigal ni, da bi ga bil varoval propada, ko so stroji in tovarne svoje delo začeli. Tudi so bili rokodelci premalo izobraženi, niso znali poslužiti se sredstev, s katerimi bi se bili branili slabih nasledkov, nastalih po obrtniški svobodi in po prostem prodajanji obrtniškega blaga po štacunah in sejmi. Štacunar prodaja vse, kar rokodelci izdelujejo. Tako je bilo do zdaj. A v bodoče bi rokodelci to radi zaprečili. Malim rokodelcem bi to jako koristilo. Tovarnarjem in trgovcem bi bilo to seveda v škodo. Do zdaj vendar še takih postav in ukazov nimamo. Po mestih tožijo rokodelci, da jim po kaznicah in po posilnih delavnicah s tem škodujejo, ko v njih kaznovani malopridneži in le-nuhi izdelujejo obrtniške izdelke, in to navadno ceneje, kakor so poštene rokodelci v stanu. Temu

je seveda težko v okom priti, kajti dela se tem malovrednim ljudem tudi mora dati, zakaj pravijo, da ravno delo jih utegne poboljšati. Dela naj se pa radi tega privadijo, da si bodo znali z delom kruh služiti potem, ko bodo zopet izpuščeni. Seveda, delalo naj bi se pa v teh zavodih samo za državo, n. pr. za vojaštvo, ne pa za privatna naročila. Kajti bridko gleda neoma-deževan rokodelec, ko ima v zaporu živeči nepoštenjak delo, hrano in stan ter še mali zaslužek, a on, poštene človek večkrat vsega pogreša. — Poštenim rokodelcem škoduje pa tudi sleparija, ki se vrši zlasti po časnikih (tudi po slovenskih) s sleparskimi inserati, v katerih jud to pa ono blago ponuja skoro zastonj. Človek bi mislil, mož ima veliko zalogo res vrednega blaga, a kako se opehari.

Dotični slepar nima navadno nikakoršne zaloge; kedar dobi kakošno naročilo, gre še le kupovat v štacuno najslabšo robo, pošlje jo potem proti poštnemu povzetju in prav drago zaračuni. Ne naročujte torej, ljudje, na ta način blaga, s tem škodujete sebi in domačim rokodelcem in obrtnikom. Judje tudi na sejmi razno blago kar vsilijo. Ako ti jud blago ceni 1 gld., dal ti ga bo tudi za 1 kr., če si mu ga obljubil. Ne rečem, da bi 1 kr. toliko cenjeno blago ne bilo vredno. Ali navadno mu ti, ljubi kristjan, obljubiš polovico ponujene cene, a toliko nikdar vredno ni. Težko je torej reči, da imaš s poštenim človekom opraviti. Podpiraj torej rajše svojega sosedo, sovaščana ali someščana in naroči pri njem, česar potrebuješ.

Obrtnija propada tudi po Slovenskem; v središči slovenskih dežel se slišijo glasne pritožbe. V Ljubljani je bilo namreč do leta 1870 še 30 krojačev, ki so plačevali po 15 do 31 gld. davka. Dandanašnji pa jim gre obrt tako slabo, da jih plačuje največ le po 3 gld. 15 kr. davka. Število krojaških pomagačev je bilo v Ljubljani pred 20 leti do 200, zdaj jih je samo okoli 50. V letih 1860—1870 je bilo v Ljubljani 10—12 krojaških mojstrov, ki so imeli svoje hiše; zdaj je eden edini krojaški mojster hišni posestnik v Ljubljani. Enake razmere so ondi tudi pri drugih rokodelskih mojstrih. Tako je pisal ljubljanski „Obrtnik“ še pred malo leti. Mi bomo v našem listu še večkrat zasledovali vzroke, kaj ovira razvitek obrtnije in blagostanje obrtnikov in bomo zlasti poročali tudi o tem, kar bodo stalni obrtni odsek državnega zbora in pozvani strokovnjaki spravili na dan.

Drobtine.

(**Naše obrtno društvo**) prav toplo priporoča koroški „Mir“ v svoji zadnji številki. Tudi „Südsteir. Post“ je poudarjala veliko potrebo slovenskega obrtnega društva. Želimo, da bi nas še drugi listi in sploh vsi domoljubi podpirali.

(**Lončarske razmere na Kranjskem**) bode preučeval g. L. Lota, strokovnjak iz Tešina na Češkem, katerega je poslalo ministerstvo, da se bode na podlagi njegovih poizvedeb ukrepalo, če kaže na Kranjskem ustanoviti šolo za lončarski obrt.

(**Postava o stavbinskih obrtih**) je tudi od cesarja že potrjena in priobčena v nemškem jeziku. Ko izide še v slovenskem jeziku, priobčiti jo hočemo tudi v našem listu.

(**Stalni obrtni odsek**) državnega zbora ima sledeče poslance: Adamek, Ebenhoch, Klun, Wiedersperg, Žaček, Lueger, Weigel, Los, Sokolovski, Barvinski, Bärnreiter, Exner, Elbl, Haberman, Neuber, Pernerstorfer, Richter in Rolsberg. Ta odsek sme imeti seje tudi v državnozbornih počitnicah. V tem času se bode zaslišalo mnogo strokovnjakov iz med avstrijskih obrtnikov v tej zadevi, kako naj bi se obrtna postava od l. 1883 spremenila.

(**Domači obrt.**) Kot dodatek k našemu spisu v zadnji številki podamo tu iz peresa g. Petričiča, da se po Slovenskem odlikujejo še sledeči obrti v večji meri: izvoz jajec in perutnine z Dolenjskega na Nemško, izdelovanje sira v Bohinjski Bistrici, sit in rešet v Stražišči in na Dolenjskem, volnenih kapic, jopic in rokavic v Trziču, izprehodnih lesenih palic na Dolenjskem, cementa v Kamniku, na Zidanem mostu, v Zagorju in Dovju, lesenih stružnih predmetov na Dolenjskem, zobotrebnikov, na Dolenjskem, čevljev, češljev, žebeljev, žime in krtače na Gorenjskem, slamnikov in slamnatih torb v Domžalah, cinka v Zagorju, tkanine in platna v Litiji in sukna na Gorenjskem, predila in tkanin v Trziču. Tudi tovarni je nekaj in sicer se izdelujejo: salame v Udmatu in v Ljubljani, parkete v Vrdu in na Gorenjskem, žični žebli v Ljubljani in v Javorniku, leseni čevljarski žebli v Šiški, pohištvo in hišno orodje v Vižmarjih. Ribarstvo se goji na Studencu. Tovarna za barve je v Dolu, tovarni za papir v Medvodah in Goričanah.

(**Na spodnjem Koroškem**) so nekateri obrtniki s tem svoj obrt povzdignili, da so stroje,

osobito motore, hlapone vpeljali. Toda bili so pa s tem oškovan, ker so morali vse osebe v svojih delavnicah, in ne samo tisto, ki ima neposredno s stroji opraviti, zavarovati zoper nezgode, kar jim je dokaj novih in občutljivih stroškov povzročilo.

(**Nova razdelitev obrtov**). Sedanja obrtna postava razločuje obrte v: svobodne, rokodelske in dopuščene (concesijonirane). Strokovnjaki pa smatrajo to razdelitev za zelo pomanjkljivo in predlagajo, da se k tej razdelitvi dodate še fabriški in domači obrt. Fabriškim obrtom naj bi se v bodoče ne prištevali tisti podjetniki, kateri imajo več kot 20 delavcev, ampak le tisti obrtniki, kateri s stroji delajo, naj si imajo več ali pa manj kot 20 pomočnikov (učencev).

(**Velik oddelek ob obrtnih zadevah**) je odmerjen v novem slovenskem berilu za nadaljevalne šole, ki ga bodo spisali kranjski učitelji; ta oddelek bode sestavil g. nadzornik Žumer v Ljubljani.

(**Astronomično svetovno uro**) razstavil je te dni v Ljubljani g. Avgust Noll, ki je to delo izumil in izgotovil v petih letih. V Zagrebu je ta astronomična svetovna ura vzbujala splošno zanimanje občinstva.

(**V Gradci**) snujejo zavezo vseh štajerskih obrtnih zadrug.

(**Mlinarji**) ne smejo ob nedeljah izvažati; tako je razsodilo kupčijsko ministerstvo, kamor se je bila dunajska mlinarska zadruga s prošnjo obrnila, da bi smeli mlinarji tudi ob nedeljah moko voziti na dom.

(**Vliti lesni izdelki**.) Francoski listi poročajo, da je tamošnji kemik izumil sredstvo, s katerim more les razstopiti in potem v forme vlivati, kakor n. pr. gips. Vliti izdelki so jako trpežni, ne škoduje jim ne para ne mraz in tudi ogenj se jih le nerad prime. Ako se ta vest obistini, bodo novi izdelki brez dvoma močno vplivali na razvoj lesne industrije.

(**Draga postelja**.) Nek indijski knez pustil je napraviti v Parizu posteljo, za katero je izdal mnogo tisočakov. Narejena je večinoma iz srebra. Na vsakem oglišču stoji velika ženska podoba z krasno pahljačo v roki. Če se vleže njegovo Veličastvo v posteljo, prouzroči njegova teža, da pahljače začno delati; če se pa pritisne neko pero, odmeva godba kaj milo.